

AJASTU, STIIL JA MOOD

Riietusel on ajast aega olnud suur jõud inimese enesehinnangu tõstmisel. Rõivastega tuuakse esile oma *mina* ja luuakse kuvand ehk imago ehk kujutluspilt, millisena tahetakse end esitleda – nii endale kui ka teistele. Kostüüm pole mitte lihtsalt kehakate, vaid eelkõige märk, mis näitab inimese kohta ühiskonnas. Lütseumlase kuvandi, eriti tema riietumisstiili ideaali on aastakümneid kirjeldatud sõnapaariga „klassikaliselt elegantne“.

Mõiste „klassikaline“ pärineb renessansiajast (14.–16. sajand), mil ladina sõnaga *classicus* ('esmaklassiline') hakati tähistama antiikset Kreeka-Rooma kultuuri kui inimloomingu kõrgeimat saavutust. Klassika on seega midagi sellist, mis kestab üle ajastute ja mida tasub minevikust ideaali ja inspiratsioonina kaasa võtta.

Sõna „elegantne“ ('peen, maitsekas, stiilne, väliselt lihvitud') on tulnud eesti keelde prantsuse keele kaudu (*élégant*), kuid ka selle juured ulatuvad antiikmaailma: *elegans* on ladina keeles 'valiv'. Kui inimene on elegantne ehk valiv, ei ole ka tema rõivad juhuslikud ega allu orjalikult massi diktaadile. Valimine on vaba inimese tunnus. Mille hulgast aga valida? Millele oma valikus tugineda? Kuidas ajastu-, stiili- ja moerägastikus orienteeruda?

Ja mis vahe on stiilil ja moel? Õpime ära veel ühe ladinakeelse sõna: *stilus* ehk kirjutuspulk, millega antiikajal kriibiti oma mõtted vahatahvile (vrd pr k *stylo* 'pastapliats'). Et kirjutuspulga abil saab nähtavaks käekiri ehk isikupära, hakati mõistega „stiil“ tähistama inimesele või kogu ajastule iseloomulikku väljenduslaadi.

Sajandeid langes rõivastusstiil kokku ajastu üldise valitseva kunstistiiliga: gootika, renessanss, barokk, rokokoo, ampiir... Alates 19. sajandi keskpaigast on aga rõivastuse puhul üha raskem rääkida ajastule omasest stiilist. Selle asemele ilmub kiirelt vahelduv mood (lad k *modus* 'viis, komme'). Stiil ei seostu enam niivõrd ajastuga, kuivõrd isikupäraga. Stiilne inimene on ühtlasi ka elegantne inimene.

Rõivaajaloo algus ja paradiisiaia teooria

Miks hakkasid inimesed aegade alguses üldse rõivaid kandma? Kas oli nii, nagu räägib piiblilegend Aadama ja Eeva paradiisiaiast väljaajamise kohta?

Vanas Testamendis kirjutatakse nii: „*Siis Issand Jumal laskis tulla raske une inimese peale ja see jäi magama; siis ta võttis ühe tema küljeluudest ning sulges selle aseme taas lihaga. Ja Issand Jumal ehitas küljeluu, mille ta inimesest oli võtnud, naiseks ja lõi tema Aadama juurde. Ja nad olid mõlemad alasti, Aadam ja tema naine, ega häbenenud.*“

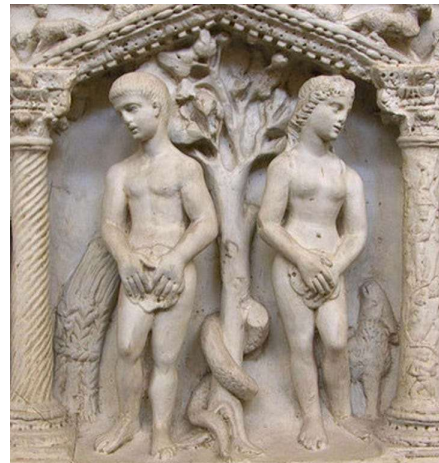
Olukord muutus, kui Eeva oli mao keelitusel hea ja kurja tundmise puult keelatud vilja maitanud ja seda mehelegi pakkunud: „*Ja naine nägi, et puust oli hea süüia, ja see tegi ta silmadele himu, ja et puu oli ihaldusväärne, sest see pidi targaks tegema, siis ta võttis selle viljast ja sõi ning andis ka oma mehele, ja tema sõi. Siis nende mõlema silmad läksid lahti ja nad tundsid endid alasti olevat, ja nad õmblesid viigilehti kokku ning tegid enestele põlled.*“

Kõige vanem teooria rõivastuse päritolu kohta ongi paradiisiaia teooria, kuid kahjuks see legend on nii uus (u 5.–4. saj eKr), et kui see tõele vastaks, siis ei ulatukski rõivaajalugu kuigi kaugele. Ainult naljaga pooleks võib öelda, et nähtavasti juba paradiisiaias oli mood olemas, sest miks Aadam ja Eeva muidu just viigilehe võtsid ja mitte teisi lehti, mida seal metsas küllalt palju oli.

Tähelepanu! Viigilehel ei ole midagi ühist viigipükstega (viik kui sissepressitud volt püksisäärel tuleb rootsikeelsest tegusõnast *att vika* – 'volta'). Pükse hakati viikima alles 19. sajandi lõpus.

Masaccio. Detail maalist
„Paradiisist väljaajamine“ (1426–27).
Santa Maria del Carmine kirik, Firenze.

Aadama ja Eeva kujutis varakristlikul sarkofaagil ehk kivist surnukirstul. 359 pKr. Vatikani muuseum.

Viigileht looduses ja skulptuuris.

Antiikaeg (8. saj eKr – 5. saj pKr)

Võiks ju arvata, et rõivastus on tekkinud põhjamaal külma pärast, aga vanimad riietus-elementid, nii naistel kui ka meestel, on kõik siiski lõuna pool kujunenud – nagu ka inimkond ise. Esimene rõivastus oli lihtne mähisrõivastus – loomanahad, ribad ja rätid –, mis ilma lõiketa mähiti ehk keerati inimesele ümber. Nii on see püsinud näiteks Indias tänaseni. Alles vajaduse tõttu tekkis riide kokkuõmblemine. See on põhjarahvaste leiutus, sest külma tõttu on olnud vaja püksid kokku õmmelda ja riidele varrukad otsa teha. Lõunas seda tarvis ei ole.

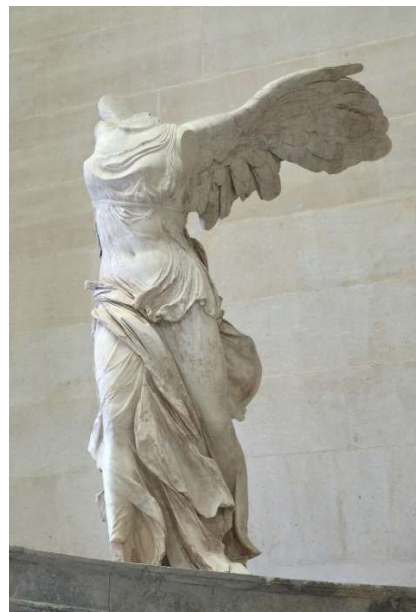
Vanimad riietuselementid on kandnud ka niisuguseid maagilisi märke, mis pidid head vaimud lähedale tõmbama ja kurjad eemal hoidma. Kõige vanemad sellised märgistatud riideesemed on suured kraed, mis on säilinud Egiptuses.

Millal tekkis aga rõivakunst kui esteetiline ehk ilu loomisele suunatud nähtus? Selle kohta on kindlad andmed. See juhtus Vana-Kreekas. Kui Egiptuses oli rõivastus veel seotud religioossete elementidega, siis Kreeka rõivastus näib olevat tingitud puhtalt esteetilisest seisukohast. Seal on väga palju ilusaid elemente, mis omakorda tingib, et Kreeka ja ka Rooma rõivastus tuleb moodi ka hiljem (näiteks renessansiajal ja 19. sajandi alguses ampiirstiilis).

Kreeklaste arusaama järgi pidi inimese hingeline ilu olema kooskõlas välise iluga, harmoonilise kehaga. Selle saavutamiseks tuli keha eest hoolitseda – võimelda. Seda tehti alasti. Sõna „gümnaastika“ pärinebki kreekakeelsest sõnast *gymnos* ('alasti'). Alasti inimkehasse suhtuti lugupidamisega: ühistel spordivõistlustel esinesid paljalt nii noormehed kui ka neiud. Kujuritel oli võimalus alasti inimest vaadelda ja jälgida, seetõttu valdasid nad oma ala täiuslikult. Ka olümpiamängudel, millel osalesid üksnes mehed, võisteldi alasti.

Myron. „Kettaheitja“ (*Diskobólos*). 5. saj eKr. Rooma marmorkoopia. Rahvusmuuseum, Rooma.

Samothrake saarelt leitud võidujumalanna Nike kuju. 2. saj eKr. Marmor. Louvre, Pariis.

Rätsepakunsti antiikajal veel ei olnud, sest nii meeste kui ka naiste rõivastus koosnes lihtsast riidetükist. Vana-Kreekas oli see tavaliselt kandiline riie, mis mähiti keha ümber. Kudumiskunsti pidid oskama kõik naised. Kõikide pealmiste rõivaste jaoks kasutati villast, alumiste ja koduste riiete jaoks linast riiet. Linane riie oli pleegitatud, villane tavaliselt värvitud. Peale sissekootud ornamendi (mustri) osati tekstiili kaunistada nii tikkides kui ka trükkimise abil.

Sparta linnriigis jäi naiste riietuses üks külg täiesti lahtiseks: üks puus oli alati väljas. Ateenas juba õmmeldi see külg ka kinni, siis tekkis kotitaoline rõivaese. On ime, et seda kotitaolist rõivast osati nii hästi keha ümber seada ja nii elegantselt kanda, et skulptuuride järgi otsustades on see sedavõrd esteetiline, et meie ei oska seal enam midagi parandada. See rõivastus on ka täiesti kliimakohane, põhja pool niisugust kanda ei oleks saanud.

Keskaeg (5.–13. sajand pKr)

Antiikaja arusaam inimkeha ilust (ja tollane suhtumine alasti inimkehasse) sattus vastuollu uue kristliku maailma- ja inimesekäsitusega. Järjest rohkem hakati ennast katma. Ka antiikskulptuuride intiimsed kehaosad kaeti kipsist viigilehtedega. Selles on süüdi kirik. Rõivaajaloolased on märkinud, et just kirik sundis peale lihtsa ja maitsetu rõivastuse, mis ei arenenud edasi. Varakeskaegne rõivastus on lihtne särkrõivastus, pikkade varrukatega, maani, ja tema peamine eesmärk oli katta täielikult kataks inimese keha – sest keha peeti ju patuseks. Mida rohkem riideesemeid seljas oli, seda vooruslikum arvati inimene olevat. Tükk aega, vähemalt 700–800 aastat, 5. sajandist 13. sajandini, kannabki Lääne-Euroopa peamiselt munklikku rõivastust: särki, mis on ühine mehele ja naisele, rikkale ja vaesele, vahe on vaid materjalis ja kaunistustes. Säravad ja erksad värvitoonid olid lubatud vaid suursugustele inimestele. Rõiva materjaliks kasutati põhiliselt linast ja villast.

Ühelt poolt kaitses rõivastuse lihtsust ja kasinust kirik, teisalt tahtsid keskajal aadlikud, hiljem ka kaupmehed ja jõukamad käsitöölised, eralduda teistest klassidest ja nii tekkisidki tülid rõivastuse pärast: lakkamatud eeskirjad, kes, mida ja kuidas pidi kandma. Ka keskaegses Tallinnas on rõivastuskorraldusega palju tegemist olnud. Paneb imestama, et raad (linnavalitsus) tegeles rõivastusprobleemidega, nagu poleks muid tõsisemaid muresid olnud. Et kaupmeeste ja käsitööliste organisatsioonides, näiteks Suurgildis, Kanuti ja Olevi gildis, moodustati omaette „seisusi“, taheti neid väikseid vahesid toonitada ka väliselt. Raad seda lubada ei tahtnud, väites, et põhjuseks on linna majanduslik olukord ning püütakse isikute vara ja heaolu kaitsta (et ei raisataks tarbetult raha välimusele). Kohtuprotokollidest aga selgub, et karistamise peamine põhjus oli siiski see, et isik ei olnud seisusekohaselt riietatud.

Detail Bayeux' vaibast (11. saj lõpp). Bayeux' muuseum Normandias.

Naerata ingel (u 1240). Reimsi katedraal Prantusmaal.

Keskaja lõpuks oli meeste riietus muutunud kaheosaliseks: särk, vest ja vammus (pikem kuub) ulatusid poole sääreni, nende alla käisid püksid, mille alumine osa kujutas endast pigem liibuvaid sukki. Niisiis olid meeste jalad juba keskajal selgesti näha, millest tekkis pahandus kirikuga. See aga mehi ei heidutanud ja püksid jäid kitsasteks. Naeruväär- suseni pikenesid kinganinad: mida tähtsam inimene, seda pikema ninaga kingi võis ta kanda.

Naiste rõivad olid endiselt pikad ja varjavad, ulatudes kuni kandadeni. Kui meeste riietuses reageerivad edaspidi moe muutustele esimesena püksid, siis naistemoes kleitide sabad. Naiste seelikud ei jagune pikkadeks ja lühikesteks või laiadeks ja kitsasteks, sest ajalooliselt on nad olnud ainult pikad ja laiad. Kitsad seelikud ilmusid alles 19. ja lühikesed 20. sajandil. Kuid vastavalt ajastu moejoonele võisid kleidid olla kas slepiga (ehk vedikuga) või ilma ja slepp võis olla pikk või lühike. Slepil võidukäik algas just keskaja lõpus.

Renessanss (14.–16. sajand)

Renessansiajal (pr k *renaissance* – 'taassünd') ärkasid Itaalias – ja ka mujal Euroopas – uuesti ellu antiikaja ideaalid. Jumala ja kiriku asemel muutusid tähtsamaks inimene ja ilmalik elu. Inimesekeskset maailmavaadet nimetatakse humanismiks (lad k *humanus* – 'inimlik').

Ka riietuses loobuti keskaja kammitsetud rõivastest ning patuse keha pingutatud katmisest. Riided muutusid avaralõikeliseks, daamide kleitidel tulid moodi sügavad dekolteed ehk kaelaavad. Kehakumerused võisid läbi riiete välja paista. Materjalidest eelistasid jõukamad inimesed siidi, sametit ja brokaati (kuld- või hõbeniitidega läbikootud rasket muustrilist riiet).

Sandro Botticelli. „Primavera“ (u 1482). Detail.
Uffizi galerii, Firenze.

Sandro Botticelli. „Venuse sünd“ (u 1485). Detail.
Uffizi galerii, Firenze.

Naiste kõrget otsaesist peeti renessansiaegses Itaalias eriti ilusaks, ühtlasi hinnati seda kui tarkuse tunnusmärki. Sama arvamus kehtis ka selge ja avala pilgu kohta. Et sellele ideaalile vastata, tuli paljudel itaallannadel oma lauba kohalt juuksekarvu välja kitkuda, aval silmavaade aga saavutati sel moel, et eemaldati väärismetallist pintsettidega kulmukarvad ja isegi muist ripsmeid.

Leonardo da Vinci.
„Ginevra de' Benci“
(1474–78). Rahvusgalerii,
Washington.

Leonardo da Vinci.
„Daam hermeliiniga“
(1488). Czartoryski
muuseum, Kraków.

Leonardo da Vinci.
„Mona Lisa“ / „La
Joconde“ (1503–17).
Louvre, Pariis.

Leonardo da Vinci. „Ilus
rauakaupmeheemand“
(1495–97). Louvre, Pariis.

Meeste alusrõivas oli valge, linane või siidist särk. Selle peal kanti vammust, mille varrukad olid vahetatavad ja pikkuse määras kandja positsioon ühiskonnas. Sukakudumismasina leiutamine muutis sukad ja sukkpüksid mugavaks ja hästi ümber jalgade liibuvaks kehakatteks. Mehelikkuse tunnuseks peeti vormikaid sääri. Tähele tasub panna ka habet. Keskajal olid juuksed pikemad, habet ei olnud. Kui renessansis kasvab habe, lõigatakse juuksed lühemaks. Kui barokis hakatakse kandma pikki parukaid, aetakse habe jälle maha. See tava on kehtinud läbi paljude aegade: kui mees kannab habet, siis pikki juukseid ei ole.

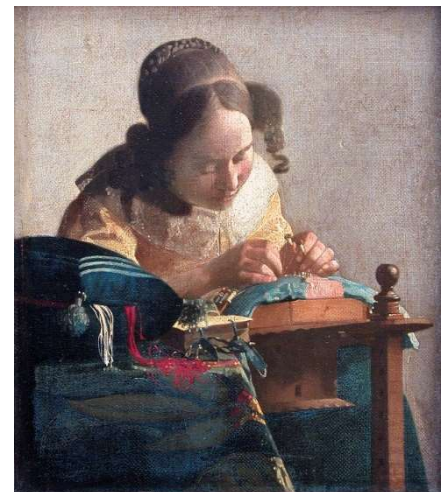
Jean Clouet. „François I portree“ (1527–1530).
Louvre, Pariis.

Hans Holbein noorem. „Henry VIII portree“
(1537). Liverpools kunstimuuseum.

Barokk (17.–18. sajand)

Barokk on 17. ja 18. sajandil Euroopas valitsenud stiil, mille iseloomustamiseks kasutatakse kõige sagedamini sõna „toretsev“ ehk uhke. See kehtib ka riietuse kohta. Kogu see toredus nii härrade kui ka daamide jaoks valmistati eelkõige sametist ning kuld- ja hõbebrokaadist. Oli pitsi kõrgaeg. Õlgadele langevat laia kraed ehtisid rikkaliku mustriga pitsid. Mehed kandsid pitsi ümber põlvede ja kinganinadel rosettidenä, naised põlledena. Imetledes pitside võrratuid mustreid ja kiites teostuse meisterlikkust, ärgem unustagem, millist vaeva nende tegemine maksis. Üks pitsi valmistamise viise oli niplamine, kus pitsiline pind saadakse pulkadele keritud niite nõelte abil pitsipadjal põimides.

Jan Vermeer. „Pitsiniplaja“ (1669–70).
Louvre, Pariis.

Alates 17. sajandi II poolest tegi moetaevas ilma Prantsusmaa. Prantsuse keel ja kombed koos moega vallutasid Euroopa õukonnad. Oma õukonnaelu rituaalidega sai kõigile eeskujuks Päikesekuningas Louis XIV. Mehed tõmbasid pähe pikkade, õlgadele langevate lokkidega allonžparukad (pr k *allonger* – 'pikendama'), mis pidid sümboliseerima mehelikku jõudu ja üleolekut (nagu lõvilakk – loomade kuninga tunnus); põlvpükste peal kanti kuld- ja hõbetikandiga ning ilupaeltega kaunistatud pikka vesti ja kuube.

Kujunema hakkas lipsu kandmise komme. Algselt tähendas see kaela ümber lehvivat rätikut. Hiljem hakkas kallist pitsist kraed asendama valge pitsotstega sall, mille kandmise komme pärines Louis XIV ihukaitseväe kroaadi ehk horvaadi (Balkani poolsaarel elava lõunaslaavi rahva) rügemendist. Sellest tuleneb ka prantsuskeelne sõna *cravate* ('lips'). Kuna sall kuningale väga meeldis, sai sellest seisuse tunnus: valget kaelasidet võisid kanda üksnes õukondlased, lihtkodanikel tuli leppida kirju salliga.

*Viieaastane infanta (printsess) Margarita
Diego Velázquez maalil
„Õuedaamid“ (1656).
Prado muuseum, Madrid.*

*Peter Paul Rubens. „Autoportree abikaasa Isabella Brantiga“
(1609). Vana pinakoteek,
München*

*Hyacinthe Rigaud.
„Louis XIV portree“ (1701).
Louvre, Pariis*

Naised kandsid korsetti (ülakeha, vöökohta ning puusi vormivat ja toetavat pesueset) ning selle peal avara dekolteega pihikut (varrukata jakikest) ja seelikuid. Juba 16. sajandil sai Hispaaniast alguse seelikute laienemise tendents. Suurema ümbermõõdu saavutamiseks hakati kandma mitut seelikuosa ülestikku. Et aga niisugune koorem ei tahtnud puusadel püsida, leiutati sellele üsna pea raudvitstest toestik. Sellest ka termin „rehvseelik“ (rehv ei ole ainult auto rattapealis, vaid ka raudvits). Hispaaniast levis rehvseelik Prantsusmaale, kus see nimetati „korviks“. Algul valmistati korvseelikuid kas raud- või pilbassõrestikul. Kõndimisel

tekitas seelik omapärast heli, mis tõi talle hüüdnime „kiunuja“. Kergema ja painduvama võre-materjali otsimisel avastati peagi vaalaluu. Korvseeliku ümbermõõt ei saanud minna suuremaks, kui lubasid ukсед. Kuid selle piirini jõudmisel leiti kohe lihtne lahendus: edasi hakkas seelik laienema ainult külgedelt ning võttis ellipsi (väljavenitatud ringjoone) kuju. Lõpuks ulatus seeliku läbimõõt puusade kohalt kahe, alumise ääre ümbermõõt aga kaheksa meetrini. Ustest pääsesid daamid läbi ainult külge ees.

Rokokoo (18. sajand)

Rokokoostiili nimetus tuleb prantsuskeelsest sõnast *rocaille* ('kiviklibu'). (Sama sõnaga tähistati tol ajal moes olnud kivikestest ja merekarpidest tehtud kaunistusi aias.) Ajastu kerge ja muretu iseloom väljendus peamiselt sisekujunduses, kostüümides ja maalikunstis. Naised hakkasid sarnanema ehitud nukkudega, mehed aga muutusid veelgi naiselikumaks. Hinnati pikantset nalja ja pealiskaudset peent vaimukust. Prantsusmaal nimetatakse rokokood ka Louis XV ajastuks. Kuninga õukond neelas tohutult raha, väljend „Pärast meid tulgu või veeuputus“ pärineb just neist aegadest.

Tähtsamad materjalid riiete valmistamiseks olid kerge läikega kangad: atlass ja satään. Atlassi sära varjutati peene mati (läiketa) sameti ja õhukeste pitsidega, materjal pidi esile tooma rikkaliku valguse-varju mängu. Moes olid pehmed murtud toonid, mis kandsid lõbusaid nimetusi „Londoni udu“, „surev ahv“, „lõbus lesk“, „noor kirp“ jm.

Ellipsikujulise seeliku asemel tuli moodi kuppelvormiga rehvseelik. Rokokoo-aegse inimese maitse avaldus kõige enam rõivastuse kaunistuste kaudu. Järjest populaarsemaks muutusid volangid (kostüümidele külgeõmmeldud volditud või lainelised ribad), millele lisandusid lilled ja lilled, isegi elavad lilled, pärlid ja kalliskivid. Sukad olid värvilised, neid kaunistasid vahepitsid ja tikandid, kingad valmistati siidist või brokaadist.

Sulgedega ja lintidega täiendatud, traattoestiku ja polsterduse abil kõrgeks tõstetud soengud sarnanesid kunstiteostega. Niisugused soengud olid üüratult kallid, seepärast uuendati neid harva ning juuste pesemine ei kuulunud hea tooni juurde – pesematust pidi aitama varjata tugevad lõhnaõlid, puudrid ja mingid.

Mehed loobusid vägevatest lõvilaka-kujulistest allonžparukatest, asendades need siid-lindiga kuklasse seotud madalama parukaga, mida aga vastavalt moele kattis paks puudrikord. Üldine siluett (kehakuju) pidi kokku sobima daamide rehvseelikuga. Selle saavutamiseks täideti kuue puusakohad vahariide, hobusesabajõhvi või lihtsalt paberiga. Särgid kaunistati pitsžabooga (volditud rinnaesisega), mis kuue avarast väljalõikest vallatult välja lehvis.

Inglismaal oli juba 17. sajandil toimunud kodanlik revolutsioon. Kuningavõim oli erinevalt Prantsusmaast piiratud. Juhtpositsiooni enda kätte püüdev kodanlus ei elanud enam jõude, vaid oli energiliselt tegutsev, ettevõtlusega igakülgselt seotud ühiskonnaklass. Inglased loobusid siidist ja sametist, kasutusele võeti vana hea villane ja linane, kujunema hakkas mugav igapäevarõivas. Meesterõivastuse oluliseks elemendiks saab frakikuub, mis jõuab Inglismaalt ka Prantsusmaale ja asendab ajapikku senise kaunistatud sõjaväelasekuue.

Louis-Michel van Loo. „Louis XV portree“ (1763). Grenoble'i kunstimuuseum.

François Boucher. „Markiis de Pompadour“ (1756). Vana pinakoteek, München.

Suur Prantsuse revolutsioon (1789–1799) ja ampiirstiil

Ajaloos on hetki, mil inimesed tahaksid end koos identifitseerida. Kui 14. juulil 1789 pariislased vihatud kuningavõimu sümboli, Bastille' kindluse vallutasid, ei mõelnud keegi veel solidaarsusest. Aga et sündmused arenesid kiiresti, hakati peagi mõtlema ka sellele, kuidas oma poliitilist meelsust välja näidata. Selleks sai nn sanküloti rõivas. Kuni revolutsioonini kandsid ülemklassi mehed põlvpükse ehk külote (*les culottes* > pr k *cul* – 'tagumik'; alates 20. sajandist tähistatakse selle sõnaga aluspükse). Sankülottideks nimetati lihtrahvast, kes põlvpükse ei kandnud (*sans culotte* – 'ilma põlvpüksteta'). Nüüd hakkas see mood levima ka jõukamate seas. Meremeeste moest võeti üle hästi lühike jakk ja pikad valged (vahel triibuga) linased või puuvillased püksid. Selle riietuse juures võib olla vest ja särk. Jalas on enamasti lihtsad puukotad. Kui varem olid kingad pandla või rosetiga, siis revolutsiooni pooldajad tahavad, et kingad oleksid nõõritavad. Ka naised liiguvad ringi lihtsalt: seljas kerge jakk, seelik, rinnarätt. Dekoltee ei ole enam moes. Seisuste kaotamine muudab niisiis inimesed vabamaks ja rõivad demokraatlikumaks. Riietus ühtlustub ja klassivahed ajapikku kaovad.

Jean-Baptiste ja Pierre-Etienne Lesueur. „Sankülötid relvil“ (1793–94). Carnavalet’ muuseum, Pariis.

Revolutsiooni lõpuks loetakse 1799. aastat, kui võimule tuli Napoléon Bonaparte. Tema keisriks kroonimisega 1804. aastal Pariisi Jumalaema kirikus algas keisririik, mis on prantsuse keeles *empire*. Sellest sõnast ongi tuletatud ampiirstiili nimi.

Taas (nagu renessansiajal) läheb moodi antiigi matkimine. Kleidi vööjoon tõuseb. Kleit on valge, õhukesest batistist või musliinist, vööjoon on toodud kohe rindade alla. Edasi kukub kleit rahulikult allapoole ega ole väga lai. Sel võivad olla väikesed puhvis varrukad või õrnad õlapaelad. Kleidi all kanti kootud ihuvärvi trikood, mitte enam korsetti. Sellise kostüümi juurde ei sobi kingad, vaid moodi tulevad antiiksed sandaalid, riidest paeltega sussid. Daamid võistlevad, kelle kostüüm kaalub vähem: keskmiselt 200 grammi. Nii õhukesele kleidile ei saa teha taskuid, vaid luuakse nn välitasku, millest edaspidi saab käekott.

Jacques Louis David. „Madame Récamier“ (1800). Louvre, Pariis.

Mehed muutuvad sõjamehelikuks. Napoléon oma sõjakäikudega toob mundri ka tsiviilellu. Mees on sirge, rühikas ja uhke. Tulevad moodi ka soojad riided, kasukas, millel on karvkate seespool. Keisrinna kroonimiskleidi mõjul naaseb toredus, kostüüm on paksust siidist ja sametist. Kleit muutub kinniseks, tekivad kõrgem krae, kaunistused ja tikandid.

Jacques Louis David. „Napoléoni kroonimine“ (1805–07).
Detail. Louvre, Pariis.

Jacques Louis David. „Bonaparte ületamas
Grand-Saint-Bernardi mäekuru“ (1801).
Belvedere loss, Viin.

19. sajand

Kodanlus oli 400 aastat püüdnud aadlike kõrvale tõusta. Pärast Prantsuse revolutsiooni on see lõpuks võimalik: raha ja haridus on nüüd see, mis maksab, mitte pärilik seisus. Muutuvad ka riietusnormid. Mees, kes läheb hommikul tööle, lõuna ajal ärikohtumisele, õhtu poole klubisse ja päris hilja veel teatrisse või restorani, ei saa tegelda oma riietusega tundide kaupa.

Esialgu on mees veel natuke naiselik, tema frakk on hästi taljes ja ta kannab bandaaži (tugisidet, et saledam välja näha). Rokokooajal kanti fraki all õukonnapükse (põlvpükse ehk külotte). 19. sajandi alguses tulevad paralleelselt kasutusele ja järjest enam juurduvad pikad püksid (pantalooidid). Nagu eespool märgitud, sai nende võidukäik alguse Prantsuse revolutsiooni ajal ja arvata võib, et nad tulevad meremeeste moest. Need püksid on valged ja linased või puuvillased ning nendest saavad ülikonnapüksid, mida näeme peatselt kõikide meeste jalas. Pükste viikimiseni on aega 19. sajandi lõpuni, seni on püksid torujad. Pükste laius muutub keskmiselt iga 10 aasta tagant: kord laiemaks, kord kitsamaks. Kasutatakse ka ruudulist ja triibulist kangast.

19. sajandi II poolel võetakse kasutusele nn inglise ülikond, mis koosneb tumeda-toonilisest kuuest, vestist ja pükstest. Eredaid värve ei peeta enam mehelikuks. Aprillist septembrini võib käia ka heledas ülikonnas.

Frakk taandatakse õhtuülikonnaks, heledate pükste asemele tulevad mustad püksid. Fraki juurde kuuluvad püstkraega valge särk, valge vest, valge ristlips ehk kikelips ja lakkkingad.

Inglise klubikultuurist kasvab välja väike õhtuülikond: smoking (*to smoke* – ingl k 'suitsetama'). See võib olla ka hele. Nii fraki kui ka smokingi reväär (pintsaku hõlma tagasi-pööratud osa) kaetakse läikiva atlass-siidi ja pükste välimised õmblused samuti läikivate kitsaste riideribade ehk lampassidega.

Sellise mehe rõivastuse juurde kuulub kaelaside (kravatt ehk lips): diagonaalne riide-riba või kokku volditud rätik. Esialgu on ta lai. Riietus ei tohi olla edev, viimistluse annab just kaelaside: see on see, mis suudab eraldada džentelmeni lihtsurelikest. Haripunkti saavutas kaelasideme populaarsus siis, kui maailma üks tuntumaid dändisid (moenarre ehk keigareid) George Brummell hakkas oma kaelasidet targeldama (tärglisega kõvendama) ning eriti kunsti-päraselt siduma, nii et selle peale võis kuluda tunde. Brummell sõnastas ka ideaali: džentelmen peab olema *silmatorkamatult* peen. Selleks on vaja riidele head lõiget ja materjali ning tuleb valida õiged aksessuaarid – näiteks lips, kell ja lipsunõel.

Fraki ja smokingi juurde kuulub ristlips (kikelips) – ühel valge, teisel must (sellepärast kirjutatakse tänapäevalgi inglise keeles pidulike ürituste kutsetele riietumisnormina kas *White Tie* või *Black Tie*). Ülikonna juurde kantava liikuva sõlmega pika lipsu formaat võetakse kasutusele 1860ndatel. Lips on meeste peamine ehteasi siiani: naised on aja jooksul võtnud meestelt üle püksid ja pintsaku, aga lipsu pigem mitte. Miks mehed lipsu kannavad? 20. sajandi alguses suri üks väga kuulus dändi. Leiti, et tal oli ainult kolm ülikonda ... aga tervelt 300 lipsu! See ütleb ära, miks mehed lipsu kannavad. Ei ole vaja palju ülikondi, on vaja kauneid ja stiilseid lipse. Alati on eelistatud, et lips võiks olla täissiidist.

Niisiis muutub meestemood 19. sajandil ülimalt asjalikuks. Naised aga ei loobu veel nii kergesti toretsemisest. Barokist pärit lai rehvseelik hakkab nüüd kandma nime krinoliin ja paisub veelgi kaharamaks (*crin* on prantsuse keeles 'jõhv'; krinoliinis kasutati hobuse-jõhvidest ja linasest riidest põimitud kangast, jõhvid tegid kanga tugevaks). Prantsuse Teise Keisririigi ajal (1852–1871) imetletakse keisrinna Eugénie ja tema õukonnadaamide uhkeid tualette ja elegantsi üle kogu Euroopa. Just keisrinna initsiatiivil sünnib tänapäevani püsiv nn kõrgem õmbluskunst (*haute couture*). Et mingit rõivastust saaks nimetada *haute couture*'iks, peab see olema valminud täielikult käsitööna ja esemed olema viimistletud seest niisama peenelt kui väljast. Sellele paneb aluse inglise päritoluga, kuid Pariisis tegutsev moelooja Charles Frederick Worth (1825–1895).

Haute couture'i kui kõrgmoe kõrvale (ja mingil määral selle vastandina) tekib massimood. On ju 19. sajand toonud kaasa tööstuse tohutu arengu. Aastal 1830 võetakse kasutusele esimene õmblusmasin ja peatselt võib hakata rääkima õmblustööstusest. Nii õmblus- kui ka rätsepatöö muutub kergemaks ja odavamaks. Tekivad valmisriided, rõivas standardiseeritakse, konstruktsioon muutub universaalseks, nii et ta istub paljudele samas suuruses inimestele. Seni oli mood kui omaette nähtus ainult rahakate inimeste pärusmaa. Nüüd haarab moehullus kõiki sotsiaalseid kihte, rahvuses või nahavärvis vahet tegemata. Traditsiooniliste rahvariiete kandmisele tuleb lõpp. Olid need ju olnud senini lihtsama rahva kehakatteks nii pidudel kui ka igapäevaelus. Ainus vahe, mis nüüdsest eraldab jõukamat ja vaesemat rahvast, on riidekanga ja õmblustöö kvaliteet.

Et turul läbi lüüa, läheb tarvis ka reklaami. Seepärast muutuvad 19. sajandi keskpaigas moe tooniandjateks näitlejad. On olnud aegu, kui teatrisse ei mindudki, kui oli teada, et näitleja ei vahetagi mitu korda tualetti. See nakatas ka teisi: kõik tahtsid näitlejate moodi välja näha. Näitlejate kõrval kasutati reklaaminägudena ka tuntud kurtisaane ehk kõrgseltskonna ülalpeetavaid naisi, kes kindla moemaja rõivaid kandes levitasid kõikjal selle kuulsust.

Sama sajandi lõpukümnenditel hakkab eriti naiste mood veelgi kiiremini vahelduma. Seda dikteerivad üksteise järel loodud ja omavahel konkureerivad Pariisi moemajad ning nendes töötavad moekunstnikud, kelle amet tekkis koos moemajadega. Pariis kui moekeskus on sündinud.

Caspar David Friedrich. „Rändaja udumere kohal“ (u 1817). Kunsthalle, Hamburg.

Auguste Renoir. „Tants maal“ (1883). Orsay muuseum, Pariis.

Auguste Renoir. „Tants linnas“ (1883). Orsay muuseum, Pariis.

20. sajand

I maailmasõda (1914–1918), mis pidi lõpetama kõik sõjad, seda ei teinud, küll aga muutis igaveseks paljusid asju – eelkõige naise rolli. Naised, kes olid siis, kui mehed olid sõjas, harjunud tegema tööd ja kogenud iseseisvust, ei soovinud enam ühineda koduperenaiste ridadega. Inglismaal ja Ameerika Ühendriikides said naised hääleõiguse. Pärast sõda algas nn vabameelsete noorte naiste ajastu: nende motoks oli elupõletamine ja kõikide tavade trotsimine. Naised hakkasid kandma seniseid meesteriideid, näiteks pükse.

Juba 20. sajandi künnisel olid naiste seelikud muutunud sirgelõikeliseks. Meeste eestkoste alt vabanemine ehk emantsipeerumine väljendus ka selles, et daamid astusid välja neid sajandeid nõõrinud korsetist. Samal ajal sai Inglise moekunsti tähtsamaks saavutuseks nn rätsepakostüüm (jakk ja seelik, mida hiljem võisid asendada ka püksid). Inglise daamid hakkasid seda nüüd ihaldama meeste ülikonna eeskujul. Üpris varsti muutus see igapäevaseks tänavariietuseks ja on seda paljudes variantides tänapäevani. Korrektiivid meeste riietuses pärinevad samuti inglastelt: tänapäevase ülikonna põhijooned töötati välja just Londonis.

Otto Dix. „Tantsijanna Anita Berberi portree“ (1925). Stuttgarti kunstimuuseum.

Eduard Ole. „Reisijad“ (1929). Eesti Kunstimuuseum, Tallinn

Sajandi alguses tõusis taas au sisse antiikajast pärit loosung „Terves kehas terve vaim“. Hakati sportima: sõideti jalgrattaga, käidi rannas õhu- ja päikesevanne võtmas ning ujumas, ratsutati, mängiti golfi, krikitit ja tennist. Eluõiguse sai spordirõivastus, mille väljatöötamisel on suur osa inglastel, paljud terminidki pärinevad inglise keelest. Peaaegu terve

sajandi on moeloojad päevase riietuse modelleerimisel kasutanud algselt spordirõivastusse kuulunud detaile.

Prantsusmaal, ja hiljem kogu maailmas, mõjutas moepilti enim Coco (sünninimega Gabrielle) Chanel (1883–1971), suurejooneline daam, kes muutis 1920ndatel naiste elu, mõtlemist ja välimust. Chanel soovis naistele kinkida liikumisvabaduse, „kodustas“ neile madrusejaki ja sviitri (kinnise kampsuni) ning võttis üle mitmeid elemente spordiriietusest. Seda võib pidada *casual*-mõtteviisi tekkimiseks (*casual* – ingl k 'sundimatu'). Chaneli looming sobis töötava naise ellu. Ometi polnud tema mood sugugi ebanaiselik: ehted, hästilangevad kangad jms muutsid Chaneli toodete ostjad ja Coco enese ülimalt atraktiivseks. Klassikaks sai Chaneli kujundatud väike must kleit, mida erinevates variatsioonides kantakse tänaseni. Christian Dior, teine 20. sajandi suur moelooja, on lausa öelnud: „*La petite robe noire est un élément essentiel de la garde-robe d'une femme*“ (väike must kleit on iga naise garderoobi peamine element).

Coco Chanel. 1935.

Audrey Hepburn filmis „Homnikusöök Tiffany juures“. 1961.

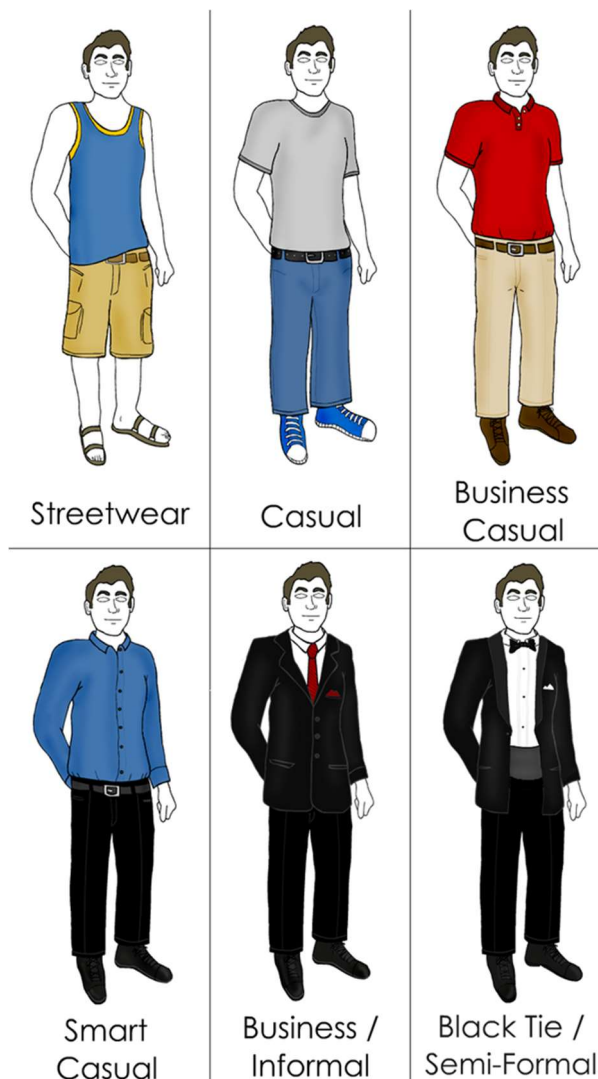
Walesi printsess Diana. 1994.

Valmisriiete kiire tootmise areng pärast II maailmasõda (1939–1945) kutsus moeloojates esile kartust, et maakera elanikkond hakkab õige pea kandma rahvusvahelist vormiriietust. Nii see siiski ei läinud. Tekkisid uued materjalid ja mustrid, lõiked, vormid ja siluetid. Tänavatele ilmusid kõrvuti nii miniseelik kui ka maksikleit, püksid ja pulloverid, bleiserid ja rätsepakostüümid. Enim rahvusvahelise vormiriietuse moodi on ehk varem tööliste rõivasteks kasutatud teksariie ehk denim (pr k *de Nîmes* – 'Nîmes'i linnast pärit'). Samas pole aga moeloojate originaallooming kuhugi kadunud – nemad pakuvad ja klient valib endale sobiva.

21. sajand

Aja jooksul oleme muutunud ise ja meiega koos ka rõivad. Ega nad muidu ei muutuks, kui inimene ei muutuks. Kuni 19. sajandini olid mehed kirglikumad moejälgijad: muutusid eeskätt püksid. Siis leiti mehele stabiilne rõivastus ja pole enam vaja seda lakkamatult muuta, sest ta on niivõrd healõikeline ja läbi kaalutud. Daamikleit oli alati pikk kuni 20. sajandini. Naistel puudus õigus ja ka julgus äärmusteks. Aga liialdused ei domineeri niikuinii ajastus kunagi. Igas ajastus on üldine joon võrdlemisi kuldsel keskteel.

Klassikalises teatris lähtutakse aja, koha ja tegevuse ühtsuse põhimõttest, mis tähendab, et näidend peaks keskenduma ühele peamisele tegevusliinile ning tegevus toimub eelistatavalt ühe päeva jooksul ja ühes kohas. Selle eesmärk on vaataja tähelepanu mitte killustada ja teda maksimaalselt puudutada. See põhimõte on ülekantav ka riietumisele. Meie sajandil on lääne kultuuriruumis inimesel õigus oma riietust vabalt valida (erinevalt näiteks radikaalsetest islamiriikidest nagu Iraan või Saudi Araabia, kus naised peavad end täielikult katma). Siiski eksisteerivad ka läänes aja, koha ja tegevuse ühtsuse põhimõtte alusel teatavad riietusnormide kogumid, mille kohta enamasti kasutatakse ingliskeelset väljendit *dress code*.

Pidulik õhturiietus (frakk ja smoking) on säilinud eeskätt riiklikel tsere-mooniatel, klassikalistes kultuuriasutustes või glamuurile rõhuvas meelelahutus-tööstuses, samuti erilist pidulikkust taotlevatel eraüritustel (nt pulmad). Vaimse töö tegijate (nn valgekraede) päevane ametirõivastus (ingl k *business* või *informal*) on üha enam põimunud vabaajariietusega ja nii on sündinud *smart casual* (või *business casual*) stiil, mille eesmärk on „välja näha tark, aga mitte liiga formaalne ehk ametlik“. Eriti sageli kombineeritakse ameti-rõivastusega tänapäeval vabaajajalatseid (kuid siiski mitte spordijalatseid!) – mugavus on jalanõude puhul eriti tähtis.

Eesti keeles	Inglise keeles	Prantsuse keeles	Riietuselementide näiteid
Frakk	White Tie	Habit	<u>Mees</u>: must peenvillasest riidest sabaga frakikuub ja mustad siidlampassidega pikad püksid, püstkraega valge särk, valgest pikeeriidest ristlips ja vest, lakk-kingad; <u>Naine</u>: kallist materjalist (nt siid, brokaat, taft) dekolteega suur (pikk) õhtukleit, kotsakingad
Smoking	Black Tie / Semi-formal	Cravate noire	<u>Mees</u>: must (vahel ka muud värvi) peenvillasest riidest pintsak ja mustad siidlampassidega pikad püksid, püstkraega valge särk, must (või muud värvi) ristlips, sama värvi vest või lai vöö, peenest nahast või lakknahast kingad; <u>Naine</u>: kallist materjalist väike (pikk või poolpikk), pigem dekolteeta õhtukleit
Tume ülikond	Dark suit	Veston sombre	<u>Mees</u>: must, tumesinine või tumehall pintsak ja püksid, soovi korral ka vest, triiksärk, lips (pikk lips või ristlips), nõõritavad kingad <u>Naine</u>: pealelõunakleit või -kostüüm
Päevane ülikond	Informal / Business	Tenue de ville	<u>Mees</u>: sama värvi ja samast materjalist või eri värvi ja eri materjalist (kombineeritud) pintsak, ja püksid, soovi korral ka vest, lips (pikk lips või ristlips), triiksärk, kingad <u>Naine</u>: päevane kleit või kostüüm
Smart casual	Smart casual / Business casual	Smart casual / Business casual	<u>Mees</u>: triiksärk või polosärk, püksid, pintsak või bleiser (pintsaku lõikega voodrita jakk), kingad (ka nn vabaajajalatsid, kuid mitte spordijalatsid) <u>Naine</u>: pluus ja seelik või püksid, bleiser, madalad (kotsata) kingad
Vabaaja-riietus ja streetwear	Casual / Streetwear	Le streetwear	<u>Mees ja naine</u>: dressid, teksapüksid, lühikesed püksid, kapuutsiga ja kapuutsita pused, blusoonid, T-särk, maika, nokkmüts (pesapallimüts), spordijalatsid, sh tossud (tossu – sm k 'suss, jooksubking') ehk botased (Tšehhi jalatsivabriku Botana ehk 2000. a-st BOTAS tootemargi järgi, mis lähtub tšehhi sõnast <i>bota</i> 'king'), tennised, ketsid (Ameerika firma US Rubber Company kummitallaga spordijalatsite tootemargist Keds)

Miks on mood endiselt oluline? Miks vahetab inimene kuube või kleiti, kuigi eelmine on veel küllaltki nägus? Seda on uurinud ajaloolased ja majandusteadlased, kuid jääb üks tundmatu faktor X, mis nähtavasti tuleneb inimese psüühikast. Seetõttu on probleem antud lahendada psühholoogidele. Lühike selgitus on, et me ei tunne ennast hästi, kui me ei ole moodsamalt rõivastatud: mitte äärmiselt moodsalt, aga nii, et me ei torkaks silma. Kui praegu läheksid naised väga pika krinoliinseelikuga tänavale, siis neil oleks paha olla, sest kõik vaataksid. Niisamuti hakataks vaatama topitud õlgadega meest. Inimesele on oluline mitte eriti välja paista, vaid ühtlasena paista. Kollektiivne tunne on väga suur. Inimene on endiselt ühiskondlik loom.

Kuidas tulevikus? Inimene on võrdlemisi fantaasiarikas, ja kuigi praegu näib, et kõik on juba tehtud, võib ette tulla ka suuri muutusi. Kunstiloolased loodavad, et kultuuri kasvamisega ei lange me enam väga inetute rõivaste juurde tagasi. Kas sel lootusel on alust, näitab aeg. Kuid arvata võib, et väga ebapraktilist rõivastust enam ei tule – näiteks kaelast 30 cm eemale ulatuvaid laiu kraesid, traatide peal seelikuid või puhvpükse, mille jaoks isegi Inglise parlamendis oli tarvis kaks tooli kokku panna, et mees ära mahuks. Praktilisus määrab nüüd esteetika ehk ilu. Praktilisus on justkui meie ajastu stiil.

Mõtle või uuri järel!

1. Kuidas selgitaksid heale sõbrale selliseid mõisteid nagu *klassika*, *elegants*, *stiil* ja *mood*?
2. Milline mehe riietuse on aja jooksul kõige enam moetuultele allunud? Kuidas?
3. Kuidas seostub rõivaajalooga viigileht? Mis seos on viigilehel viigipükstega?
4. Miks ei olnud Antiik-Kreekas tarvis rätsepaid?
5. Mida tähendab kreeka keeles *gymnos* ja millised sõnad on sellest eesti keelde tulnud?
6. Mille poolest erines keskaja rõivastus antiikaja omast?
7. Mis on slepp, rehvelseelik ja krinoliin?
8. Mis vahe on põlvpükstel, torupükstel, viigipükstel, külottidel ja pantaloonidel?
9. Miks on lips prantsuse keeles *cravate*?
10. Milline ajaloosündmus andis tõuke tänapäevase lääne mehe rõivastuse (ülikond) kujunemisele? Kuidas ta selle tõuke andis?
11. Millal ja miks tekib naiste käekott?
12. Mida tähendab *haute couture*? Millal ja kus see tekkis? Mille poolest erinevad kõrgmood ja massimood?
13. Mida kannavad härra ja daam, kui kutsele on märgitud „frakk“, „smoking“, „tume ülikond“ või „päevane ülikond“?

14. Mida tähendab *smart casual* või *business casual*? Mille poolest erineb see vabaaja-riietusest (*casual*) ja nn *streetwear*'ist?
15. Millal tekkis spordiriietus? Kuidas on see mõjutanud ametirõivastust?
16. Järjesta ajastud kronoloogiliselt: 19. sajand, 20. sajand, 21. sajand, ampiir, antiikaeg, barokk, keskaeg, renessanss, rokokoo! Too välja iga ajastu riietuse kohta kolm märksõna!
17. Millised viimases alapeatükis (lk 17) esitatud illustratsioonil kujutatud riietumisstiilidest sobivad kooli? Põhjenda oma seisukohta!
18. Tunne vaatluse põhjal ära järgmised riidematerjalid või -sordid: villane, linane, puuvillane, siid, samet, brokaat, pits, atlass, batist, velvet, denim! Näidised on raamatukogus.

Kasutatud allikad

- Blankin-Salmin, P. ja Salmin, A. (1998) *Mood läbi aegade*. Tallinn: Entsüklopeediakirjastus.
- Fogg, M. (2011) *Moeloojate leksikon*. [tõlge inglise keelest] Tallinn: Tänapäev (2012)
- Kallast, M. (2006) *Käitumise kuldvara seltskonnas. Riietus ja suhtlemine*. Tallinn: Aed
- Rätsep, I. *O tempora, o mores*. ERR: 2008–2011. <https://arhiiv.err.ee/audio/seeria/o-tempora-o-mores>
- Triikkel, I. *Ajastu, stiil ja mood*. [Intervjuu kunstiteadlase Ella Vendega.] ERR: 1964. <https://arhiiv.err.ee/audio/vaata/ajastu-stiil-ja-mood>

LISA. Hea õpilase riietumiskodeks Tallinna Prantsuse Lütseumi suures majas 2023

Riietumiskodeksi eesmärk ei ole luua ühetaolist massi ega takistada vaba eneseväljendust, vaid anda stiilisuuniseid, et lütseumlase rietus vastaks kooli atmosfäärile või sündmusele ning oleks maitsekas.

Hea õpilane riietub

- klassikaliselt ja elegantselt;
- puhtalt ja korrektselt;
- viisakalt ja ühtesobivalt;
- vastavalt olukorrale või sündmusele.

Hea õpilane ei kanna Tallinna Prantsuse Lütseumi atmosfääri sobimatuid riideesemeid, näiteks:

- katkiseid, luitunud, määrdunud ega haisvaid riideesemeid;
- spordiriideid, sh dressipükse ega silma riivavaid (lukuga) dressipluuse;
- mütsi ega kapuutsi;
- rannariideid;
- liiga paljastavaid riideesemeid (mikroseelik või -kleit, nabapluus, avar dekoltee, võrksärk, alussärk ehk nn maika jms).

Hea õpilane kannab alati vahetusjalanõusid.

- Vahetusjalanõud on jalasõbralikud ega jäta koolipõrandale musti jutte.
- Rannajalatsid (nn plätud) ega muud seda laadi kummist jalavarjud (nt Crocsi jalanõud) ei sobi vahetusjalatsiks.

Hea õpilane riietub vastavalt sündmusele ehk asjakohaselt.

- Aktustel ning muudel pidulikel kooliüritustel kannavad noormehed eelistatavalt päevast ülikonda ja neid sellele vastavat pidulikku riietust.
- Kooli ühiskülastustel Estonia kontserdisaali ja rahvusoperisse riietatakse alati pidulikult, noormehed eelistatavalt tumedasse ülikonda ja neid sellele vastavasse daami riietusse.
- Matkapäeval või väljasõidul riietatakse vastavalt tegevusele ja ilmastikule.
- Igapäevane töörietus jääb piduliku ning spordi- ja vabaajariietuse vahele.
- Kooli esindavatel sündmustel kannab hea õpilane koolimütsi.

Prantsuse Lütseumi atmosfääri ei sobi tänavarietus ehk nn *streetwear*, mida iseloomustavad näiteks lohvakad või „langevarjuripüksid“, *cargo*-püksid, lõhkised teksad või ülemõõdulised pused. Igati teretulnud on see-eest poolformaalsed (*smart casual*) püksid, polosärgid, pulloverid, kapuutsita pused, kardiganid ning kleidid-seelikud. Miks mitte käia iga päev ka ülikonnas!

Riietumiskodeks on koostatud Tallinna Prantsuse Lütseumi õpilasesinduse eestvedamisel ning õpetajate ja lastevanemate esindajate osalusel 2022/2023. õppeaastal ning selle on heaks kiitnud kooli direktor ja hoolekogu esimees 23. mail 2023.

Maria Paavel
õpilasesinduse president

Peter Pedak
direktor

Mikk-Alvar Olle
hoolekogu esimees